

сьогодні у молодіжному середовищі зберігається достатньо високий рівень ставлення до праці як цінності людського життя. Рівень трудової соціалізації молоді людини залежить від її вольових якостей, спрямованих на те, щоб стати особистістю, досягнути своєї мети, придбати навички й уміння в роботі, розширити свій кругозір.

В якості основних напрямків оптимізації трудової соціалізації молоді можна виділити: поліпшення взаємодії між спеціалістами і навчальними закладами; адаптацію професійної підготовки до інтересів виробництва, організацій, підприємств, ситуації на ринку праці; розвиток практики сумісництва навчання з трудовою діяльністю молоді. Участь у діяльності молодіжного трудового загону дозволяє молоді не тільки познайомитися з виробничими і суспільними процесами, але й сприяє здобуванню додаткової спеціальності, підвищує гарантії працевлаштування, покращує психологічну установку особистісної успішності в теперішньому і майбутньому часі.

На нашу думку, слід звернути увагу на проведення якісної профорієнтаційної роботи та комплексного підходу щодо підготовки молоді до трудової діяльності, враховуючи психологічні і соціальні аспекти.

Література

1. *Капська А.Й.* Соціальна педагогіка. Навч. посіб. – К., 2000. – 264 с.
2. *Ковбас Б.* Діяльність дитячих та юнацьких організацій в Україні: проблеми та перспективи. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 48 с.
3. *Завгородній Ю.І., Курило В.С., Савченко С.В.* Політична соціалізація студентської молоді в Україні: Досвід, тенденції, проблеми. – К.: Генеза, 2004. – 144 с.
4. Хто є хто на молодіжному ринку праці: Інформаційний довідник. Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України. – К., 2000. – 66 с.
5. *Поліщук Ю.Й.* Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні. (Монографія) / За ред. *Н.Г. Ничкало.* – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – 432 с.
6. *Балакірева О.М., Онікієнко В.В., Валькована О.В.* та ін. Соціальні проблеми працевлаштування молоді. – К., 2004. – 144 с.
7. *Гросс А.Б.* Профессиональная социализация студента в условиях современной России // *Инновации в образовании.* – 2004. – № 4. – С. 18 – 28.
8. *Кузьмина Н.В.* Методы исследования педагогической деятельности. – Л.: ЛГУ, 1970. – 114 с.

УДК 37.018.1.376.64

І.В. Ченбай

ПРОФІЛАКТИКА АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ У ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Анотація. У статті розкриваються зміст, форми і методи виховної роботи з профілактики алкогольної залежності у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, охоплених сімейними формами виховання.

Ключові слова: діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, алкогольна залежність, профілактика.

Аннотация. В статье раскрываются содержание, формы и методы воспитательной работы по профилактике алкогольной зависимости у детей-сирот и детей, лишенных родительской заботы, охваченных семейными формами воспитания.

Ключевые слова: *дети-сироты и дети, лишенные родительской заботы, алкогольная зависимость, профилактика.*

Annotation. *In the article the forms and methods of work on preventive maintenance of alcoholic dependence at the children-orphan and children dispossessed by parental care, covered by the family forms of education are opened the contents.*

Key words: *the children-orphan and children dispossessed by parental care, alcoholic dependence, preventive maintenance.*

Проблема соціального сирітства є однією із найбільш актуальних на сучасному етапі розвитку України. Соціальним наслідком економічної та політичної нестабільності є стійка тенденція до збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Починаючи з 1995 року кількість вихованців інтернатів для дітей-сиріт збільшилася в 1,5 рази, а тих, що навчаються в школах-інтернатах для дітей-сиріт в 1,4 рази [3, с. 13]. На 2006 рік в Україні нараховувалось 96,7 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і тільки 7% із них – біологічні сироти [2, с. 8]. У абсолютній більшості діти посиротіли при живих батьках, внаслідок позбавлення їх батьківських прав, перебування в місцях позбавлення волі та ін. Як правило, позбавлення батьківських прав відбувається у випадку, коли батьки не виконують по відношенню до дітей своїх обов'язків, не працюють, ведуть асоціальний спосіб життя, зловживають алкогольними та наркотичними речовинами. Державна соціальна політика спрямована на те, щоб переважна більшість дітей, що посиротіли, були охоплені сімейними формами виховання: усиновлені, взяті під опіку (піклування), влаштовані в прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу. Однак велика частка громадян, що виявляють бажання взяти в сім'ю дитину-сироту, занепокоєні, насамперед, негативною спадковістю дитини, тим, що батьки її – алкоголіки, і ця схильність проявиться у майбутньому і у дитини. Тому питання змісту профілактичної роботи з соціальними сиротами, батьки яких зловживали алкоголем, є важливим як для сімей, які виявляють бажання взяти таку дитину в сім'ю, так і представників різноманітних соціальних груп, які в майбутньому можуть бути залучені до забезпечення життєдіяльності та виховання такої дитини.

Мета статті – розкрити зміст, форми і методи виховної роботи з профілактики алкогольної залежності у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються в сім'ях громадян України.

Питанням соціального здоров'я, підготовки до різних видів діяльності та формування окремих умінь та навичок дітей, що виховуються в інституційних закладах, присвячена низка наукових досліджень. Формування навичок здорового способу життя розглядає М.Є. Кобринський. О.М. Ващенко вивчає педагогічні умови, науково обґрунтовує функціональну модель формування умінь та навичок здорового способу життя учнів початкових класів школи-інтернату. О.В. Голуб вивчає формування самостійності у позаурочній діяльності. Превентивне виховання дітей та підлітків досліджувала В.М. Оржеховська. Питання змісту виховання усиновлених дітей розглядав В.С. Яковенко, методика виховної роботи в дитячих будинках сімейного типу розробляли І.М. Трубавіна, І.В. Пеша. Однак тема профілактики алкогольної залежності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, практично не розроблена, відсутні дослідження, безпосередньо присвячені цій тематиці.

Алкогольна залежність, за визначенням ВООЗ, – це „періодичний або хронічний стан, викликаний проврторним вживанням штучної чи природньої речовини, в даному випадку алкоголю” [6, с. 181]. Зловживання алкоголем – це досить складне з поведінкової та генетичної точки зору явище, оскільки містить у собі як побутове пияцтво, так і алкоголізм як психічне захворювання, що поступово розвивається (головна діагностична ознака якого – непереборний психологічний потяг до алкоголю).

Дані медико-генетичних, педагогічних, психологічних досліджень свідчать про те, що не існує певного визначеного „гену алкоголізму”, хвороба є результатом сукупності

подій, що супроводжують вживання спиртних напоїв: частота вживання алкоголю та почуття міри залежить від характеру людини, особливостей розвитку її емоційно-вольової сфери, на формування характеру, в свою чергу, впливають як генотип, так і умови виховання. Сприятливе сімейне середовище може нейтралізувати вроджені особливості, пов'язані з ризиком асоціальної поведінки, а несприятливе – підсилити їх. Розвиток асоціальних схильностей не є обов'язковим навіть у носіїв серйозних генетичних аномалій. Серед синів хворих на алкоголізм захворюють, за різними даними, в середньому 20 – 40%, а серед доньок – від 2 до 25% (у середньому біля 5%). При цьому вік, з якого вони почали вживати алкоголь, та інтенсивність його споживання на перших етапах повністю визначається дією середовища. Вживання алкоголю в віці до 15 років є фактором ризику розвитку алкоголізму. Таким чином, середовище, в якому виховується дитина із обтяженою алкоголізмом біологічних батьків спадковістю, має вирішальне значення в профілактиці адиктивної поведінки та алкогольної залежності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Разом з тим, дітей алкоголіків часто називають групою множинного ризику. Приблизно в 1/5 з них виявляються різні проблеми, які вимагають особливої уваги батьків, педагогів, а іноді й лікарів. Тому ці питання мають стати одними із головних у системі взаємодії всіх осіб, залучених до прийомного виховання.

На формування навичок здорового способу життя, а саме профілактику алкогольної залежності у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються в сім'ях громадян України, має вплив значна кількість суб'єктів, прямо чи опосередковано залучених до прийомного виховання: члени сім'ї, в якій виховується дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, спеціалісти соціальної сфери, сусіди, друзі, однокласники дитини, учителя та вихователі.

Сім'я, що бере на виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, реалізує в своїй діяльності низку взаємопов'язаних функцій:

1. Педагогічну, що активізує рушійну силу розвитку, мобілізує здатність реабілітації психіки, приносить радість, захищеність, душевний комфорт, підвищує здатність самовдосконалюватись, позбавляється негативних якостей і рис, прискорює соціальну адаптацію, формує повноцінну гармонійну особистість [7, с. 145].

2. Охоронно-захисну, яка включає захист прав та законних інтересів дитини, представництво її інтересів в державних організаціях.

3. Реабілітаційну, пов'язану із покращенням стану здоров'я, подоланням наслідків негативних впливів біологічної сім'ї та депривації в результаті перебування в інституційних закладах.

Батьки, що беруть на виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, повинні не тільки забезпечити турботу, захист і любов, а і виявляти компетентність у вирішенні ряду специфічних для прийомного виховання питань: психолого-педагогічних, юридичних, медичних, економічних, побутових. Тому комплексна підготовка до появи нового члена сім'ї є запорукою подальшого успішного функціонування сім'ї. Проходження навчального курсу є необхідною, юридично закріпленою умовою при створенні прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу.

Уже в процесі навчання потенційні прийомні батьки та батьки-вихователі ознайомлюються з психолого-педагогічними характеристиками дітей, біологічні батьки яких мають проблеми із зловживанням алкоголем. Переважно це непосидючість і невротичні розлади (нервовий тик, страх темряви та ін.). Рідше спостерігаються труднощі в засвоєнні шкільної програми, ще рідше інші, більш серйозні розлади, наприклад, судорожні стани, викликані несприятливими умовами, в яких матері виношують дитину і утримують малюків. Батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу (АР Крим) ввели новий термін „алкогольна затримка” для визначення особливого типу навчання таких дітей у школі: дитина успішно засвоює навчальний матеріал, а потім в якийсь момент відбувається провал: дитина перестає сприймати навчальну інформацію, відчуває, що ще

вчора це робила, розв'язувала ці задачі, а сьогодні уже не може, і до того часу, поки не відбувається самовідновлення, вони далі засвоювати програму не можуть. Такі провали можуть відбуватися в будь-якому віці, і кількість їх непередбачувана. Вихід із цього стану пов'язаний із необхідністю гармонізації внутрішнього світу.

До структури навчальних курсів з підготовки кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі включаються питання здорового способу життя, вироблення навичок здорової поведінки всіх членів сім'ї. Так, до структури тренінгового курсу української версії програми ПРАЙД, адаптованої благодійним фондом „Благополуччя дитини” (раніше Християнський дитячий фонд), введено низку вправ різних організаційних форм: інтерактивні вправи „Колесо життя”, „Планування життя”, дискусія „Зміни у звичках, правилах, традиціях”, робота в малих групах „Огляд потреб дитини”, повідомлення та індивідуальна робота „Генограма як інструмент розуміння сімейних взаємостосунків” [1].

У процесі подальшої життєдіяльності сім'ї батькам неодмінно доводиться проводити бесіди з питань профілактики алкогольної залежності. Бесіда передбачає „отримання інформації про особистість за допомогою словесного спілкування за спеціально розробленою програмою” [5, с. 27]. У основі бесіди з дитиною, біологічні батьки якої зловживають алкоголем, про профілактику адиктивної поведінки та алкогольної залежності, лежать питання загальної інформованості дитини про її ідентичність, походження, зв'язок із біологічною сім'єю. Такі розмови є нелегкими для обох сторін: батьки, що взяли на виховання дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, хочуть огородити її від переживань, іноді несвідомо мають бажання „переписати” історію дитини, відчувають страх перед будь-якими розмовами про біологічну сім'ю, бажують захистити дитину від негативного впливу неблагополучних батьків. З іншого боку, внаслідок дії захисних механізмів або невміння висловлювати свої думки, дитина відмовляється підтримувати будь-які розмови про свою біологічну сім'ю. Однак питання минулого дитини, її біологічної сім'ї повинні обговорюватись, дитині треба детально пояснити послідовність та взаємозв'язок етапів розвитку алкогольної залежності, пояснити ризики, які несе для дитини алкоголізм її батьків, а саме можливість швидкого розвитку алкогольної залежності, укласти домовленість про правила поведінки в групі людей, де вживається алкоголь, провести паралелі із спадковими схильностями до інших захворювань, наприклад, цукрового діабету, і вплив способу життя на його розвиток.

Оволодінню дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, спектром навичок з формування здорового способу життя в значній мірі сприяє приклад життєдіяльності сім'ї, в яку вона потрапляє. І тільки в умовах сімейного виховання відбувається сімейно-рольова соціалізація, дитина отримує уяву про сімейні та батьківські функції, засвоює навички соціальної поведінки, наслідуючи поведінку батьків. Тому надзвичайно важливим є питання сімейних цінностей та традицій, куди входять і традиції, пов'язані із вживанням спиртних напоїв. Якщо пріоритетом сім'я обирає інтереси дитини, то всім її членам необхідно проаналізувати традиції вживання алкоголю, відкоригувати свою поведінку таким чином, щоб у дитини не склався позитивний образ алкоголю як засобу об'єднання людей та виходу із складних життєвих ситуацій. Питання вживання алкоголю тісно пов'язане з організацією дозвілля: по-перше, навчання всієї сім'ї проводити дозвілля без вживання алкоголю, по-друге, змістовне наповнення вільного часу, залучення до різноманітних видів діяльності, формування внутрішньої потреби у самовдосконаленні.

Формування у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються в сім'ях, навичок здорового способу життя, профілактика адиктивної поведінки та алкогольної залежності є складовою системи соціального супроводу, що є частиною обов'язків соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів, спеціалістів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Найбільш детально в нормативно-правових актах України визначені завдання та зміст соціального супроводу

приймних сімей та дитячих будинків сімейного типу, найменше розглядаються питання соціального супроводу усиновлених дітей, хоча психолого-педагогічні проблеми, зокрема профілактики алкогольної залежності, однакові для усиновлених, узятих під опіку (піклування), приймних дітей та вихованців ДБСТ.

Крім спеціалістів, для яких соціальних супровід є частиною професійних обов'язків, існує досить широка мережа організацій, що прямо чи опосередковано здійснюють виховні впливи на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, охоплених сімейними формами виховання, у напрямку профілактики алкогольної залежності: навчально-виховні заклади, громадські, благодійні, релігійні організації. Дітям може надаватись цілеспрямована адресна індивідуальна допомога, дитина може виступати членом малої групи, об'єднаної за соціальним статусом, у якій розглядаються питання здорового способу життя взагалі та питання профілактики алкоголізму зокрема, або ж виховний вплив може здійснюватись на велику групу, до складу якої входить і статусна дитина.

Значний вплив на зняття обмежень і подолання труднощів, що заважають оптимальному розвитку тих або інших рис особистості дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, її ефективну життєдіяльність, розкриття внутрішнього потенціалу й розширення самосвідомості має участь дітей, включених до системи прийомного виховання (як рідних, так і приймних), у соціально-психологічних тренінгах. Часом виникнення соціально-психологічного тренінгу (скорочено – СПТ) вважають 50-і роки ХХ століття, коли Манфред Форверг розробив новий метод, основою якого стали рольові ігри з елементами драматизації. Основною метою СПТ був розвиток компетентності в спілкуванні. Крім найбільш устояного терміна СПТ, у англійських країнах можна зустріти й ряд інших назв для позначення методів підвищення соціально-психологічної компетентності: тренінг соціальних навичок, тренінг умінь соціального життя, тренінг комунікативних умінь і т.п. Поєднання в СПТ інтерактивних методів, міні-лекцій, диспутів з їхнім глибоким аналізом, рефлексією процесу й взаємин між учасниками має значний вплив на кожного із членів групи. Участь у СПТ виключно дітей, включених до системи прийомного виховання, дає змогу детально і відкрито обговорювати питання взаємозв'язків із біологічною сім'єю, вплив нової сім'ї на формування навичок здорового способу життя, налагодження продуктивних стосунків з однолітками без психоактивних речовин.

Таким чином, формування навичок здорового способу життя у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залежить від ефективності впливів середовища, налагодження співпраці між суб'єктами виховних впливів у сфері профілактики алкогольної залежності дітей, біологічні батьки яких зловживають алкоголем. Найбільше таких впливів здійснює нова сім'я, в якій виховується статусна дитина. Формування навичок здорового способу життя залежить від ефективного вибору та гармонійного поєднання форм і методів роботи з профілактики алкогольної залежності, зокрема методів прикладу та бесіди. Взаємодія сім'ї із представниками державних та громадських організацій, що надають соціальну допомогу сім'ям, де виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, участь дітей у СПТ сприяє підвищенню рівня соціалізації дитини, формуванню особистого негативного ставлення до вживання психоактивних речовин.

Література

1. Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі: Посібник тренера / За заг. ред. *Г.М. Лактіонової*. – К.: Наук.світ, 2006. – 70 с.
2. Реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Передумови, реалії та перспективи (за результатами соціологічного дослідження) / За ред. *Ж.В. Петрошко*. – К.: Наук. світ, 2006. – 100 с.
3. Робочий модуль семінару-тренінгу „Розвиток інституту прийомних сімей – пріоритетний напрям соціальної політики України”. – К., 2005. – 37 с.

4. *Свириденко С.О.* Формування здорового способу життя молодших школярів у позакласній виховній роботі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1998. – 16 с.
5. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників / За заг. ред. *А.Й. Капської, І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової.* – К., 2000. – 260с.
6. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. – К.: ДЦССМ, 2002. – 536 с.
7. *Яковенко В.С.* Виховання та усиновлення дітей-сиріт: Монографія. – Кіровоград, 1998. – 333 с.

УДК 37.013.42

О.І. Чернишенко

СОЦІОКУЛЬТУРНА АНІМАЦІЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядається міжнародний досвід появи і впровадження в соціально-педагогічну, педагогічну і психологічну діяльність феномену соціально-культурної анімації.

Ключові слова: соціально-культурна анімація, діяльність соціального педагога.

Аннотация. В статье рассматривается международный опыт появления и внедрения в социально-педагогическую, педагогическую и психологическую деятельность феномена социально-культурной анимации.

Ключевые слова: социально-культурная анимация, деятельность социального педагога.

Annotation. In article the international experience of occurrence and introduction in social - pedagogical, pedagogical and psychological activity of a phenomenon of welfare animation is considered.

Key words: social - pedagogical animation, social teacher activity.

Соціокультурна анімація є однією з відносно молодих галузей діяльності, яка тісно пов'язана з соціальною психологією і педагогікою, і яку всі частіше позначають як педагогіку соціально-культурної сфери. Як особливий і цілком самодостатній елемент соціально-культурної діяльності анімація входить у дозвілєву інфраструктуру населення сучасної Франції, Італії, Іспанії, Німеччини та інших європейських країн. Проте, треба сказати, що соціокультурна анімація є не лише засобом проведення вільного часу, а має профілактичну, реабілітаційну, психотерапевтичну, організаційну функції [4, с. 10].

Дослідники різних країн світу досліджували і вивчають феномен соціокультурної анімації. Так, проблеми організації й методичного забезпечення соціально-культурної анімації досліджували А.-М. Гурдон, П. Бенар, Р. Лабури, П. Мулин'є, Е.О. Ришар, М. Симоно; теоретичні засади анімації в своїх роботах визначили Г. Вовк, Е. Мамбеков, К. Чекалов, Л. Тарасов, Е. Яценко; практичні аспекти діяльності соціального педагога з використанням прийомів і засобів соціокультурної анімації висвітлені в працях Т.В. Вдовенко, Е.Г. Доронкіна, В.З. Дуліков, Т.Г. Кисельова, Ю.Д. Красильников, Ю.Н. Кротова, Ю.С. Моздокова, І.А. Новикова. Проте, в Україні проблема соціокультурної анімації недостатньо досліджена, і роботи зарубіжних вчених не знайшли свого відображення в педагогічних дослідженнях українських вчених. Тому метою нашої роботи є здійснення детального аналізу зарубіжного теоретичного і практичного досвіду застосування соціокультурної анімації в педагогіці і психології, і на його основі